

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN VOOR DE
INHOUD VAN HET MILIEU-EFFECTRAPPORT
GOLFBAAN TWENTSCHE GOLFCLUB AMBT DELDEN

204-30
9 januari 1989

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Advies

Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het
milieu-effectrapport golfbaan Ambt Delden / [Commissie
voor de Milieu-effectrapportage]. - Utrecht : Commissie
voor de Milieu-effectrapportage

ISBN 90-5237-024-9

SISO 614.62 UDC [504.064.2:[725.826:796.352]](492*7495)

Trefw.: milieu-effectrapportage ; Ambt Delden /
golfbanen ; Ambt Delden.

commissie voor de milieu-effectrapportage

Burgemeester en Wethouders
van de gemeente Ambt Delden
Postbus 52
7490 AB Delden

uw kenmerk

hv/ro
onderwerp

Advies voor richtlijnen
MER Golfbaan Twentsche
Golfclub te Ambt Delden

uw brief

14 november 1988

ons kenmerk

U 27-89/dSm/C1/204-29
utrecht,

9 januari 1989

Met bovengenoemde brief verzocht U de Commissie voor de milieu-effectrapportage advies uit te brengen over de richtlijnen voor de inhoud van het op te stellen milieu-effectrapport (MER) inzake de voorgenomen aanleg van een golfbaan op het landgoed "de Haar" in Uw gemeente.

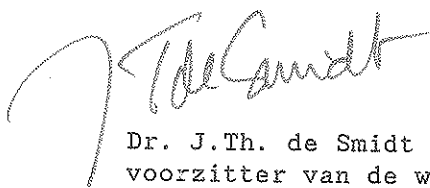
Overeenkomstig artikel 41n, eerste lid van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne bied ik U hierbij het advies van de Commissie voor de milieu-effectrapportage aan. Voor de inhoud van het advies verwijs ik kortheidshalve naar de samenvatting, waarin, in overeenstemming met de onderwerpen die volgens de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne tenminste in een MER zullen moeten worden behandeld, de belangrijkste punten uit het advies bijeen gebracht zijn.

Daarnaast vraag ik Uw bijzondere aandacht voor het volgende:

1. De ontwerp partiële herziening streekplannen Overijssel, waarin het provinciale golfbanenbeleid nader wordt vastgelegd, geeft voor de aanleg van golfbanen drie aanduidingen, die van toepassing zijn op de voorgenomen aanleg van de golfbaan op het landgoed "de Haar": "De recreatieve functies in bosgebieden zouden zoveel mogelijk intact moeten blijven", "Wanneer golfbanen in bosgebieden worden aangelegd, zal er als regel een verplichting tot herplant aan worden verbonden. Herplant dient plaats te vinden in goed beheersbare eenheden op naar functie en plaats zinvolle wijze" en "Indien landgoederen worden betrokken bij de aanleg van een golfterrein dient zorgvuldig te worden bezien of cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle structuren daardoor niet worden aangetast". Het MER moet duidelijk maken op welke wijze deze beleidsvoornemens bij de aanleg en inrichting van de golfbaan ingepast kunnen worden. Bij de uitwerking van de alternatieven zal aan deze beleidsvoornemens ook zeker aandacht moeten worden geschonken. De Commissie dringt aan op het in beschouwing nemen van recreatief medegebruik van het terrein.

2. Op grond van de behoefteeraming in de partiële herziening van het streekplan wordt verwacht dat de uitbreiding van het aantal golfbanen in overeenstemming zal zijn met de toename in belangstelling voor de golfsport. Uit het recent verschenen behoefteeramingsrapport van de Nederlandse Golf Federatie blijkt, dat niet zozeer de omvang van het aanbod als wel de ruimtelijke spreiding van de initiatieven in de toekomst exploitatieproblemen voor diverse golfvoorzieningen zouden kunnen opleveren. De Commissie beveelt dan ook aan om bij de beschouwing van het doel van de voorgenomen activiteit aandacht te besteden aan deze problematiek in relatie tot de voorgenomen activiteit.
3. Met de startnotitie had de Commissie veel en goed gestructureerde informatie ter beschikking bij het opstellen van haar advies. De Commissie meent dat deze startnotitie een goede basis vormt voor het MER.

De Commissie hoopt met dit advies een constructieve bijdrage te hebben geleverd aan de totstandkoming van de richtlijnen voor het MER. Zij zal ook gaarne vernemen op welke wijze U gebruik wilt maken van haar aanbevelingen.

Dr. J.Th. de Smidt
voorzitter van de werkgroep
m.e.r. golfbaan Twentsche
golfclub Ambt Delden.

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN VOOR DE
INHOUD VAN HET MILIEUEFFECT-RAPPORT
GOLFBAAN TWENTSCHE GOLFCLUB AMBT DELDEN

Advies op grond van artikel 41 n, eerste lid, van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Regelen met betrekking tot milieu-effectrapportage) inzake de richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport ten behoeve van de herziening van het bestemmingsplan voor het buitengebied van de gemeente Ambt Delden.

Uitgebracht aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Ambt Delden door de Commissie voor de milieu-effectrapportage, namens deze,

de werkgroep m.e.r. Golfbaan Twentsche Golfclub Ambt Delden,

de secretaris,

de voorzitter,

mw. Ir. M.P.T.M. de Cleen.

dr. J.Th. de Smidt.

9 januari 1989

INHOUDSOPGAVE

	<u>Pagina</u>
1. INLEIDING	1
2. SAMENVATTING VAN HET ADVIES	2
3. PRESENTATIE VAN HET MER	5
4. PROBLEEMSTELLING EN DOEL	6
5. DE VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOU- WING TE NEMEN ALTERNATIEVEN	7
5.1 De voorgenomen activiteit	7
5.2 Referentie-situatie	9
5.3 Alternatieven	9
5.3.1 Locatie-aspecten	9
5.3.2 Inrichtingsaspecten	10
5.3.3 Gebruiks- en beheersaspecten	10
5.4 Het alternatief waarbij de beste bestaande mogelijk- heden ter bescherming van het milieu worden toegepast	11
6. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN	12
7. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU EN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN VAN DAT MILIEU	13
8. BESCHRIJVING VAN DE GEVOLGEN VOOR HET MILIEU	16
8.1 Algemeen	16
8.2 Geomorfologische gesteldheid en bodemgesteldheid	16
8.3 (Geo)hydrologische gesteldheid (grond- en oppervlakte- water)	16
8.4 Flora, vegetatie en fauna	17
8.5 Cultuurhistorische kenmerken	18
8.6 Landschap	18
8.7 Overige effecten	19
9. VERGELIJKING VAN DE ONDER HOOFDSTUK 7 AANGEDUIDE TE VERWACH- TEN ONTWIKKELINGEN VAN HET MILIEU MET DE BESCHREVEN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU VAN ELK VAN DE IN BESCHOUWING GENOMEN ALTER- NATIEVEN	20
10. OVERZICHT VAN DE LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE	21
11. SAMENVATTING VAN HET MER	22
12. EVALUATIE ACHTERAF	22

BIJLAGEN

1. Brief van de Burgemeester en Wethouders van de gemeente Ambt Delden van 14 november 1988 aan de Commissie voor de milieu-effectrapportage met verzoek om advies voor de richtlijnen van het milieu-effectrapport.
2. Openbare bekendmaking van de gemeente Ambt Delden in de Twentsche Courant van 16 november 1988.
3. Samenstelling van de werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage.
4. Lijst van inspraakreacties.

1. INLEIDING

In de brief van 14 november 1988 (bijlage 1) heeft de gemeenteraad van Ambt Delden (verder te noemen het bevoegd gezag), de Commissie voor de milieu-effectrapportage uitgenodigd advies uit te brengen over het geven van richtlijnen inzake de inhoud van het milieu-effectrapport (MER) in verband met de voorgenomen aanleg van een 18-holes golfbaan op het landgoed "De Haar" in genoemde gemeente.

Aanleiding tot dit verzoek was de mededeling op 28 oktober 1988 van de Twentsche golfclub, dat zij voornemens is een verzoek in te dienen tot het nemen van een besluit bij de voorbereiding waarvan een MER dient te worden gemaakt.

Dat besluit heeft betrekking op het vaststellen van een gewijzigd bestemmingsplan, waardoor het mogelijk zal worden een golfbaan aan te leggen op het landgoed "De Haar". De mededeling van de initiatiefnemer was vergezeld van een beschrijving van de voorgenomen activiteit.

Met de openbare bekendmaking op 16 november 1988 (bijlage 2) is de m.e.r.-procedure formeel van start gegaan.

Het MER zal dienen ter onderbouwing van de besluitvorming omtrent het opnieuw vast te stellen bestemmingsplan. Het doel van het advies van de Commissie is de milieu-aspecten van de voorgenomen aanleg van de golfbaan af te bakenen en de gewenste inhoud van het MER aan te geven.

Het advies is opgesteld door een werkgroep uit de Commissie voor de m.e.r. De samenstelling van deze werkgroep is weergegeven in bijlage 3. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt daarom verder in dit advies "de Commissie" genoemd.

In de volgende hoofdstukken worden de belangrijkste vragen en aandachtspunten genoemd waarop het MER volgens de Commissie ten behoeve van de besluitvorming antwoord zal moeten geven dan wel zal moeten ingaan. Hierbij zijn de inhoudseisen voor een MER volgens artikel 41 j van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm) gevolgd.

Bij de opstelling van het advies zijn de via het bevoegd gezag ontvangen inspraakreacties meegenomen (zie bijlage 4).

2. SAMENVATTING VAN HET ADVIES

De initiatiefnemer heeft het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Ambt Delden medewerking gevraagd bij de aanleg van een golfbaan op het landgoed "De Haar" in de gemeente Ambt Delden. De gemeente Ambt Delden zal hiertoe het bestemmingsplan moeten herzien. Het milieu-effectrapport (MER) zal dienen ter onderbouwing van de besluitvorming omtrent het opnieuw vast te stellen bestemmingsplan. Het doel van het onderhavige advies van de Commissie voor de milieu-effectrapportage is de milieu-aspecten van de voorgenomen activiteit en mogelijke alternatieven af te bakenen en de gewenste inhoud van het MER aan te geven. De belangrijkste onderdelen van dit advies zijn hierna samengevat in de vorm van een aantal punten waaraan het MER ten behoeve van de besluitvorming aandacht zal moeten geven.

Presentatie van het MER (hoofdstuk 3)

De milieugevolgen van de voorgenomen activiteit en de alternatieven zullen overzichtelijk en kernachtig moeten worden gepresenteerd. Achtergrondgegevens kunnen in bijlagen worden opgenomen.

Probleemstelling en doel (hoofdstuk 4)

- Aangegeven moet worden welke ontwikkelingen de initiatiefnemer tot de huidige plannen gebracht hebben.
- Bij de formulering van het doel van de voorgenomen activiteit moet de behoefte voor de golfsport aan de orde komen en beschouwd worden in het licht van het provinciale beleid.

De voorgenomen activiteit en de alternatieven (hoofdstuk 5)

De activiteit en de alternatieven dienen te worden beschreven. Slechts die alternatieven behoeven in beschouwing te worden genomen, die het doel van de activiteit mogelijk maken. Bij de beschrijving moet aandacht worden besteed aan de volgende punten:

- De beoogde locatie, de voorgenomen inrichting; de werken en werkzaamheden in de bouw- en aanlegfase alsook de fasering van die werken, de bijstellingsmogelijkheden die open worden gehouden, het gebruik en beheer in de exploitatiefase, de mogelijkheden voor recreatief medegebruik en de wijze van behandeling van onvoorziene milieu-effecten (paragraaf 5.1).
- De beschrijving van de ontwikkelingen met betrekking tot inrichting, gebruik en beheer van het gebied, indien de voorgenomen activiteit niet zou plaatsvinden: de referentie of ook wel het "nul-alternatief" (paragraaf 5.2.).
- De motivatie van de keuze en de beschrijving van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven, die door een wisselende combinatie van onderstaande aspecten tot stand kunnen komen (paragraaf 5.3);
 - locatie-aspecten: de exacte begrenzing van het complex en de ligging en inpassing in het landgoed "de Haar";
 - inrichtingsaspecten: cultuurtechnische maatregelen, bebouwing en vormgeving, begeleidende aan te leggen groenvoorzieningen, waterpartijen, zonering naar de intensiteit van het grondgebruik;

- gebruiks- en beheersaspecten: het al dan niet organiseren van grote evenementen, de methoden en intensiteit van het groenbeheer.
- Het alternatief waarbij de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu worden toegepast (het meest milieuvriendelijke alternatief). Dit betreft een combinatie van de locatie-, inrichtings- en beheers- en gebruiksvarianten, waarbij
 - a. bestaande waarden van natuur en landschap zoveel mogelijk worden ontzien respectievelijk versterkt;
 - b. bodem, oppervlaktewater en grondwater zo min mogelijk worden aangetaast;
 - c. compenserende maatregelen worden getroffen, voorzover schade aan natuur en landschap onvermijdelijk is;
 - d. nieuwe mogelijkheden voor natuurontwikkeling en landschapsbouw worden aangegrepen (paragraaf 5.4).

Te nemen en eerder genomen besluiten (hoofdstuk 6)

Het besluit ten behoeve waarvan het MER moet worden opgesteld en de daarbij behorende procedure moeten in het MER worden aangegeven. Eerder genomen overheidsbesluiten welke randvoorwaarden stellen of beperkingen opleggen aan het betreffende besluit waarvoor het MER wordt opgesteld, moeten worden vermeld. In het bijzonder wordt hierbij gedacht aan het streekplan Twente en de ontwerp partiële herziening streekplannen Overijssel (golfterreinen).

Het bestaande milieu (hoofdstuk 7)

De bestaande toestand van het milieu en de te verwachten ontwikkelingen van dat milieu van het studiegebied moeten worden beschreven op basis van:

- a. abiotische kenmerken zoals de geohydrologische en geomorfologische gesteldheid, de bodemgesteldheid en de grond- en oppervlaktewaterhuishouding;
- b. biotische kenmerken, flora, fauna, ontwikkelingspotenties van de vegetatie en de fauna in relatie met abiotische factoren;
- c. huidig bodemgebruik;
- d. landschap: visueel ruimtelijke en cultuurhistorische kenmerken;
- e. autonome ontwikkelingen: bosbouw, recreatie, mestwetgeving.

Beschrijving van de gevolgen voor het milieu (hoofdstuk 8)

Bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en de alternatieven zijn van belang:

- effecten op de geomorfologische gesteldheid en bodemgesteldheid (paragraaf 8.2);
- effecten op de (geo)hydrologische gesteldheid (grond- en oppervlaktewater (paragraaf 8.3);
- effecten op de flora, vegetatie en fauna (paragraaf 8.4);
- effecten op het landschap (paragraaf 8.5);
- effecten op de cultuurhistorische kenmerken (paragraaf 8.6).

Ook consequenties voor agrarische activiteiten en de daarmee samenhangende milieu-effecten, alsmede effecten van activiteiten die ontstaan als gevolg van de voorgenomen activiteit en veranderingen in recreatieve druk behoren bij de effectbeschrijving te worden betrokken (paragraaf 8.7).

Vergelijking van de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en de in beschouwing genomen alternatieven (hoofdstuk 9)
De gevolgen voor het milieu van de verschillende alternatieven en de voorgenomen activiteit moeten met elkaar en met de autonome ontwikkeling van het milieu worden vergeleken. De normen en streefwaarden van het milieubeleid alsook de kaders van de ruimtelijke ordening moeten bij deze vergelijking worden betrokken.

Een overzicht van leemten in kennis en informatie (hoofdstuk 10)
In hoeverre onzekerheden en onnauwkeurigheden in voorspellingsmethoden, gebruikte gegevens en te verwachten milieugevolgen zijn blijven bestaan moet worden aangegeven.
De betekenis van de leemten in kennis en informatie voor de besluitvorming dient eveneens te worden vermeld.

Een samenvatting van het MER (hoofdstuk 11)
De hoofdpunten uit het MER zullen in de samenvatting moeten worden gepresenteerd.

Evaluatie achteraf (hoofdstuk 12)
Het MER zal een aanduiding kunnen bevatten van het evaluatieprogramma dat te zijner tijd bij het te nemen besluit (de vaststelling van het betrokken bestemmingsplan) zal worden opgesteld.

3. PRESENTATIE VAN HET MER

Voor wat betreft de presentatie van het milieu-effectrapport (MER) beveelt de Commissie het volgende aan:

- De milieugevolgen van de voorgenomen activiteit en de alternatieven zullen overzichtelijk moeten worden gepresenteerd. In het MER dient te worden ingegaan op de bij derden levende vragen omtrent het project, zoals die in het kader van de inspraak naar aanleiding van de startnotitie naar voren zijn gekomen. Te sterke vereenvoudigingen enerzijds en slechts voor ingewijden toegankelijke vaktaal anderzijds behoren te worden vermeden.
Belangrijke keuzen, gemaakt tijdens de opstelling van het MER, dienen duidelijk naar voren te komen.
- Het is wenselijk het MER beknopt van opzet te houden en het te voorzien van een goed op de inhoud afgestemde samenvatting. Van belang zijnde leemten in kennis dienen ook in de samenvatting te worden weergegeven.
- Het verdient aanbeveling om de achtergrondgegevens die de conclusies, voorspellingen en keuzes onderbouwen niet in het MER zelf te vermelden, maar zulke informatie in bijlagen op te nemen.
- Achtergrondgegevens die noch in het MER zelf, noch in bijlagen worden opgenomen, dienen wel beschikbaar te zijn voor geïnteresseerden. In het MER en in eventuele bijlagen dient ernaar te worden verwezen.
- Een verklarende begrippenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst zijn in verband met de leesbaarheid van belang.

4. PROBLEEMSTELLING EN DOEL

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd"* (art 41 j, lid 1, sub a van de Wabm).

Het MER dient een overzicht te bevatten van de ontwikkelingen die de initiatiefnemer tot de huidige plannen hebben gebracht. De ontwikkelingen op de markt, waarop de initiatiefnemer wil gaan opereren en het maatschappelijk belang van de aanleg van de golfbaan in relatie tot de reeds bestaande banen dient te worden besproken. Aangegeven moet worden van welke behoefteeraming en geografische herkomst wordt uitgegaan. Bij deze behoefteeraming dient rekening te worden gehouden met in de omgeving bestaande banen, dan wel in ontwikkeling zijnde banen of initiatieven daarvoor. Hierbij moet de bereidheid om een grote afstand af te leggen voor het beoefenen van golfsport in beschouwing worden genomen. Voor de onderbouwing van deze informatie kan goed gebruik worden gemaakt van de recent verschenen studie naar het aanbod van en de behoefte naar golfvoorzieningen in Nederland^[1]. Het voornemen moet ook worden gezien in het licht van het provinciale beleid ten aanzien van het beoefenen van de golfsport, zoals neergelegd in de ontwerp partiële herziening streekplannen Overijssel (golfterreinen).

De formulering van het doel van het project is bepalend voor het kader waarbinnen alternatieven (redelijkerwijs in beschouwing te nemen middelen om het doel te bereiken) dienen te worden beschreven. Een duidelijke en operationele omschrijving van het doel is dan ook noodzakelijk. Gelet op de besluitvorming kan het van belang zijn hierbij aan te geven hoe de exploitatiemogelijkheden van het landgoed "De Haar" zijn.

De Commissie acht het zinvol de relatie met de Stichting "Twickel" toe te lichten en aan te geven hoe de voorgenomen activiteit zich verhoudt tot de doelstellingen van de stichting. De Commissie zou het in dit licht op prijs stellen als in het MER ook kan worden aangegeven hoe beheer en exploitatie van de voorgenomen golfbaan op de doelstellingen van de Stichting "Twickel" kunnen worden afgestemd.

1 "Behoeftte-onderzoek golfsport Nederland", een studie in opdracht van de Nederlandse Golf Federatie, uitgekomen in 1988.

5. DE VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOUWING TE NEMEN ALTERNATIEVEN

Het MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen"* (art. 41 j, lid 1, sub b van de Wabm).

In het MER moeten de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven worden beschreven en uitgewerkt, voor zover deze relevant zijn voor de besluitvorming. De voorgenomen activiteit is de keuze van de initiatiefnemer uit (elementen van) de verschillende alternatieven. Plannen waarbij het doel dat met de voorgenomen activiteit wordt nagestreefd onvoldoende kan worden bereikt, worden niet als in beschouwing te nemen alternatieven aangemerkt.

De ontwerp partiële herziening streekplannen Overijssel (golfterreinen), waarmee het provinciale golfbanenbeleid nader wordt vastgelegd, geeft in dit verband drie belangrijke aanduidingen:

1. "De recreatieve functies in bosgebieden zouden zoveel mogelijk in tact moeten blijven".
2. "Wanneer golfbanen in bosgebieden worden aangelegd, zal er als regel een verplichting tot herplant aan worden verbonden. Herplant dient plaats te vinden in goed beheersbare eenheden op naar functie en plaats zinvolle wijze binnen het plangebied/studiegebied (landgoed Twickel)".
3. "Indien landgoederen worden betrokken bij de aanleg van een golfterrein dient zorgvuldig te worden bezien of cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle structuren daardoor niet worden aangetast".

Deze aspecten zullen in de beschrijving van de voorgenomen activiteit en alternatieven voldoende aandacht moeten krijgen, opdat het MER duidelijk maakt op welke wijze deze beleidsvoornemens bij de aanleg en inrichting van de golfbaan zullen worden ingepast.

Indien er bos wordt gekapt, moet aangegeven worden hoeveel ha dit zal zijn en hoe dit wordt gecompenseerd[2]. Ter verduidelijking zou men dit op kaarten kunnen weergeven. Het is hierbij van belang dat in kwalitatieve zin niet wordt gecompenseerd, indien eenzelfde oppervlakte jonge aanplant of kleinere oppervlakten verspreid over de golfbaan worden aangebracht.

5.1 De voorgenomen activiteit

De beschrijving van de voorgenomen activiteit zal betrekking moeten hebben op:

2 Zie ook inspraakreactie 15, bijlage 4.

- de beoogde locatie: de ligging in het landgoed "de Haar", de ligging ten opzichte van bossen, wegen, bewoningskernen, agrarische bedrijven, natuurgebied en recreatiegebied;
- de voorgenomen inrichting: de plaats, omvang en vormgeving van de te realiseren voorzieningen; dit betreft zowel voorzieningen voor de specifieke functie van de afzonderlijke onderdelen (b.v. golfterrein, parkeerplaatsen, gebouwen, wegen, ontsluiting van het terrein, verkeertechnische voorzieningen) alsook geleidende, accentuerende, verfraaiende of camouflerende voorzieningen (b.v. grasvelden, groenstroken); andere inrichtingsmaatregelen, te treffen in het kader van "compensatie" van te verliezen natuurwaarden (natuurtechnische milieubouw, natuurontwikkeling) en met het oog op de bescherming van het milieu; cultuurtechnische maatregelen ten behoeve van de waterhuishouding en bodem; in kwalitatieve zin kan niet worden gesproken van compensatie wanneer elders hetzelfde oppervlak wordt herbebest;
- de werken en werkzaamheden in de bouw- en aanlegfase en de fasering volgens welke deze werkzaamheden zullen worden uitgevoerd: grondverzet, effecten op en ingrepen in de waterhuishouding, bouwverkeer, duur en periode van de werkzaamheden, volgorde;
- de bijstellingsmogelijkheden die de initiatiefnemer voor de realisering van de verschillende fasen open wil houden: de mogelijke aard en omvang daarvan alsook de procedure volgens welke tot bijstelling zal kunnen worden besloten;
- het gebruik en beheer in de exploitatiefase: aard van de exploitatieopzet (openbaar, commercieel, besloten), gemiddelde en piek-bezoekersaantallen, bezettingsgraad, circulatiefactor, piekintensiteiten van automobielen, omvang en beheer van afvalstromen[3];
- het beheer van het groen: maaifrequentie, bemesting, berekening (met speciale aandacht voor de daartoe te nemen maatregelen op het gebied van de watervoorziening), gebruik bestrijdingsmiddelen, bezanden en beluchten;
- de mogelijkheden die overblijven voor recreatief medegebruik van het terrein door anderen dan golfliefhebbers (wandelen, fietsen, ruitersport e.d.) en eventuele daarvoor te treffen voorzieningen [4];
- de wijze van behandeling van onvoorziene milieu-effecten en buitengewone omstandigheden: de te volgen procedures en de eventueel te treffen voorzieningen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de mogelijkheid dat de milieu-effecten van het voorziene gebruik van de baan in ernstiger mate nadeliger blijken te zijn dan was voorspeld. Daarnaast kunnen zich tijdens de exploitatie onvoorziene ontwikkelingen (bijvoorbeeld een veel grotere toeloop dan was verwacht) of voor het milieu relevante buitengewone omstandigheden voordoen, die het milieu van het landgoed "de Haar" beïnvloeden of maatregelen ter bescherming van het golfterrein nodig maken die invloed hebben op het milieu;
- mogelijkheden voor versterking van natuurfuncties.

3 Zie ook inspraakreactie 2, bijlage 4.

4 Zie ook inspraakreacties 1, 2, 5, 6 en 7, bijlage 4.

Dit alles is alleen van toepassing voorzover het van belang kan zijn voor de beschrijving en beoordeling van de milieu-effecten in het kader van de aan de orde zijnde besluitvorming en voorzover er reeds in dit stadium van de planvorming inzicht in kan worden gegeven.

5.2. Referentie-situatie

Ter vergelijking dient te worden beschreven wat er zou gebeuren als de voorgenomen activiteit niet zou plaatsvinden en de huidige bestemming van de verschillende onderdelen van het gebied in wezen niet zou veranderen. De dan voorkomende situatie ten aanzien van inrichting, gebruik en beheer, ook wel aangeduid als "nul-alternatief", dient als referentie in het MER te worden opgenomen. De autonome ontwikkeling maakt ook deel uit van de referentiesituatie.

Te denken valt aan ontwikkelingen op het gebied van de bosbouw, recreatie en de mestwetgeving, zoals die mogelijk reeds in een beheersplan van het gebied zijn verwerkt.

De referentie-situatie is weliswaar geen alternatief in de betekenis van een effectief middel om het gestelde doel te kunnen bereiken, maar kan, mede tegen de achtergrond van hetgeen in het MER naar voren zal komen over de milieu-implicaties van de voorgenomen activiteit en van de alternatieven, wel degelijk een rol spelen bij de besluitvorming.

5.3. Alternatieven

De keuze van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven en varianten moet in het MER zorgvuldig worden gemotiveerd. De alternatieven zullen wat betreft diepgang en detaillering vergelijkbaar moeten zijn. In het MER moet worden aangegeven hoe en in welke mate het gestelde doel van het voornemen kan worden bereikt met behulp van elk van de beschouwde alternatieven. De onder 5.1 genoemde onderdelen dienen per alternatief aan de orde te komen op de daar aangegeven wijze. De alternatieven kunnen naar verschillende aspecten worden uitgewerkt: locatie-, inrichting- en gebruiks- en beheersaspecten. Het is niet de bedoeling voor al deze aspecten aparte alternatieven te ontwikkelen. De te presenteren alternatieven kunnen echter worden samengesteld door de verschillende varianten per aspect met elkaar te combineren.

5.3.1. Locatie-aspecten

Locatie-alternatieven hebben een beperkte betekenis bij de besluitvorming over de wijziging van het bestemmingsplan dat voorziet in de aanleg van een golfbaan. In dit verband wil de Commissie echter wijzen op de de locatie-verkenning die voorafgaand aan het ondergavige initiatief is uitgevoerd, waarin onder andere Sybrook, het Oldenzaalse veld en de stortplaats binnen de gemeente Ambt Delden zijn beschouwd. Voor de besluitvorming over de voorgenomen activiteit is het goed een beschrijving te geven van deze verkenning en de daaruit afgeleide conclusies. In deze beschrijving kan de wijze waarop men tot de lokatiekeuze is gekomen en het overleg dat er met de Stichting "Twickel" heeft plaatsgevonden ter verduidelijking worden opgenomen. Gelet op de grote ecologische waarden

van de boscomplexen van de Stichting "Twickel", welke in de beide alternatieven volgens de startnotitie deels dienen te worden geveld voor het realiseren van de voorgenomen activiteit, acht de Commissie het raadzaam één of meer alternatieven uit te werken, waarbij de golfbaan zoveel mogelijk op landbouwgronden, met name jonge heide-ontginningsgronden, worden gesitueerd[5]. Indicatief kunnen mogelijkheden buiten het in de startnotitie aangegeven plangebied worden gezien. Wellicht zou in dit licht het begrip studiegebied naast het begrip plangebied kunnen worden gehanteerd (zie bladzijde 12, paragraaf 7). Ook aspecten van latere uitbreidingsmogelijkheden, zij het slechts indicatief aangegeven, kunnen voor de besluitvorming van wezenlijk belang zijn.

5.3.2. Inrichtingsaspecten

Onderdelen van het project kunnen, ook als de locatie ervan vaststaat, op uiteenlopende manieren worden gerealiseerd. Daarbij valt te denken aan varianten op het inrichtingsplan wat betreft:

- cultuurtechnische maatregelen ten behoeve van wegen, ontsluiting van het terrein, waterhuishouding en golftechnische voorzieningen.
- het bebouwde en onbebouwde oppervlak binnen het complex; materiaalkeuze en vormgeving van gebouwen en bouwwerken; hoogteligging en uitvoering van het terrein; padenstelsels; parkeerfaciliteiten;
- de begeleidende groenvoorzieningen zoals: omvang, inrichting en uitvoering van bosschages, singels, waterpartijen en grasvelden (open/gesloten, geaccidenteerd/vlak, de hoeveelheid te kappen bos, al of niet ingrijpen in bestaand reliëf, al of niet uitgaan van bestaande landschapsstructuur, accentuerend of camouflerend);
- het aanbrengen van zoneringen naar intensiteit van het terreingebruik, zoals bijvoorbeeld een scheiding naar:
 - * intensief gebruik: greens, tees, parkeervoorzieningen, het clubgebouw, de zone daar rondom en de ontsluitingsweg(en);
 - * extensief gebruik: wandelpaden en fairways als buffer naar meer kwetsbare zones met grote natuurwaarden en landschappelijk waardevolle elementen binnen het studiegebied, waar geen recreatie mogelijk is of slechts sprake kan zijn van recreatief medegebruik;
- mogelijkheden voor recreatief medegebruik met voorzieningen voor wandelen, fietsen, ruitersport, etc.[6];
- het versterken van natuurfuncties in (de extensief gebruikte delen van) het gebied (aanleggen van een derde ven, ontwikkelen schraal grasland).

5.3.3. Gebruiks- en beheersaspecten

Heeft de inrichting eenmaal plaatsgevonden, dan kan het gebruik en beheer in sommige gevallen nog op verschillende, met het oog op de besluitvorming relevante, manieren worden geregeld. Gedacht kan worden aan:

5 Zie inspraakreacties 3 en 15, bijlage 4.

6 Zie ook inspraakreacties 1, 2, 5, 6, 7 en 15, bijlage 4.

- het al dan niet organiseren van grote evenementen (open golfwedstrijden), het reguleren van het aantal bezoekers/spelers;
- gebruik en beheer van het groen: mechanische of chemische onkruidbestrijding, mate en wijze van bemesting, mate waarin en wijze waarop wordt gemaaid, gekapt en beplant, beregend, bestrijdingsmethoden van planteziekten. Dit alles uitgesplitst naar de verschillende onderdelen (greens, tees, fairways etc.);
- beheer van eventueel aan te leggen waterpartijen, welke al of niet als "waterhazard" dienst doen;
- faunabeheer: jacht, bestrijdingsmethoden ongewenste diersoorten, gebruik van natuurlijke regulatiemechanismen;

5.4. Het alternatief waarbij de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu worden toegepast

Het zogeheten meest-milieuvriendelijke alternatief dient volgens art. 41j, lid 3 van de Wabm in ieder MER te worden beschreven. Het betreft hier in wezen een combinatie van die (reeds behandelde) locatie-, inrichtings-, beheers- en gebruiksvarianten die, binnen de randvoorwaarde dat het doel van het project wordt gerealiseerd, aan de volgende uitgangspunten voldoet:

- bestaande waarden van natuur en landschap worden zoveel mogelijk ontzien of verbeterd (o.a. de karakteristieke schaal en reliëfkenmerken van het landschap van kampen en groenlanden met houtwallen);
- bodem, oppervlakte- en grondwater worden zo min mogelijk aangetast en/of belast met verontreinigende stoffen;
- voorzover schade aan natuur en landschap onvermijdelijk is, worden elders extra voorzieningen aangebracht voor de verhoging van natuurwaarden in het gebied;
- nieuwe mogelijkheden voor natuurontwikkeling en landschapsbouw worden zoveel mogelijk aangegrepen.

Wat betreft de inrichting en het beheer bestaat er een veelheid van mogelijkheden om de kwaliteit van het milieu zoveel mogelijk te ontzien of te bevorderen.

6. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN

Het MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt en een overzicht van de eerder genomen besluiten van overheidsorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven"* (art. 41 j, lid 1, sub c van de Wabm).

In het MER wordt vermeld ten behoeve van welk besluit het MER is opgesteld en door welke overheidsinstantie dit besluit zal worden genomen. Voorts dient te worden vermeld welke ter zake doende overheidsbesluiten reeds zijn genomen en welke openbaar gemaakte beleidsvoornemens beperkingen kunnen opleggen of randvoorwaarden stellen aan het betreffende besluit waarvoor het MER wordt opgesteld, dit onder vermelding van de status van deze besluiten. Tenslotte dient te worden aangegeven welke in verband met het project en de milieu-effecten daarvan relevante besluiten in een later stadium nog zullen (moeten) worden genomen.

Om te kunnen bepalen welke randvoorwaarden of beleidsindicaties gelden voor de vaststelling van het bestemmingsplan dient in het MER aandacht te worden besteed aan de volgende beleidsvoornemens en -documenten:

- Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud;
- Structuurschema Openluchtrecreatie;
- Nota Landelijke Gebieden;
- Vierde Nota Ruimtelijke Ordening;
- Bosnota Overijssel;
- Meerjarenplan Bosbouw;
- Streekplan Twente;
- Ontwerp partiële herziening streekplannen Overijssel (golfterreinen);
- Toeristisch Recreatief Ontwikkelingsplan (TROP) Overijssel;
- Bestemmingsplan buitengebied van Ambt Delden en aangrenzende gemeenten;
- Behoeftte-onderzoek Golfsport Nederland;
- de gebods- en verbodsbepalingen van de Keur van het waterschap.

Met het oog op de besluiten die in verband met het project in een later stadium zullen worden genomen zijn vooral vergunningenprocedures van belang, in het bijzonder op grond van:

- Wet Ruimtelijke Ordening;
- Ontgrondingenwet;
- Boswet;
- Wet Verontreining Oppervlaktewateren;
- Hinderwet;
- Woningwet;
- Verordening Recreatie-inrichtingen;
- Natuurschoon Wet;
- Natuurbeschermingswet.

7. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU EN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN VAN DAT MILIEU

Het MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien die activiteit noch de alternatieven worden ondernomen"* (art. 41 j, lid 1, sub d van de Wabm)

De bestaande toestand van het milieu dient te worden beschreven voorzover van belang voor de voorspelling van de gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en alternatieven. Voor deze beschrijving is het aan te raden vooral gebruik te maken van bestaande gegevens en literatuur.

Onzekerheden bij deze beschrijving dienen duidelijk te worden aangegeven. Het verdient aanbeveling om de beschrijving op te bouwen aan de hand van een aantal indicatoren voor milieu-omstandigheden en de veranderingen daarin. Aan de hand daarvan kan de toekomstige ontwikkeling van het milieu systematisch worden gevolgd. Hierbij valt met name te denken aan de samenstelling van levensgemeenschappen met speciale aandacht voor indicatorsoorten, alsook de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van het grond- en oppervlaktewater.

De effecten van de voorgenomen activiteit dienen niet alleen te worden beschreven voor zover zij invloed hebben binnen het plangebied, doch voor zover de effecten afzonderlijk uitstraling hebben, ook buiten het plangebied. Het totale effectengebied (per effect kan dat verschillen) wordt veelal studiegebied genoemd.

Omdat het plangebied, althans ten dele, deel uitmaakt van het totale complex van de Stichting "Twickel", acht de Commissie een dergelijke benadering van wezenlijk belang. Ook indirecte ontwikkelingen, alsmede de komst van bedrijven in de periferie, uitbreiding horeca en eventuele verblijfsrecreatie ten gevolge van de aanwezigheid van een golfbaan dient te worden bekeken[7].

De Commissie vraagt in het MER voor de volgende aspecten van het studiegebied speciaal de aandacht:

a. Abiotische kenmerken

- geomorfologische gesteldheid, bodemgesteldheid;
- geohydrologische gesteldheid, met name van het ondiepe pakket (diepte en aard van de slecht doorlatende lagen in de ondergrond (keileem/Tertiaire kleiafzettingen), grondwatertrappen, grondwaterkwaliteit in relatie tot huidig landgebruik en tot de natuurlijke grondwatersamenstelling, grondwaterstromingspatronen met name van het ondiepe grondwater, zowel in horizontale als in verticale zin;
- oppervlaktewaterhuishouding; afvoer karakteristiek en/of peilverloop van de Twickeler vaart, oppervlaktewaterkwaliteit (ook die van de

7 Zie ook inspraakreactie 4, bijlage 4.

aanwezige vennen). Speciale aandacht dient hierbij te worden besteed aan de hydrologische ligging van de vennen en aan de relaties met het afwateringssysteem (afwateringssloot, Twickeler vaart)[8];

- ontwikkelingspotenties: de gesteldheid van het milieu als uitgangspunt voor mogelijke vergroting van de natuurlijke rijkdom (macro- en microgradiënten in bodem en grondwater, landschapsoecologische samenhangen).

b. Biotische kenmerken

- flora: vegetatietypen, indicatorsoorten voor specifieke milieuecondities, met name in relatie tot de grondwaterhuishouding (ondiepe diepe kwel), bijzondere soorten, uit ocpunt van o.a. zeldzaamheid en karakteristiekheid; speciale aandacht verdient de vegetatie in en rond de vennen;
- fauna:
 - * soorten: voor gewervelden ook incidentele waarnemingen (bijvoorbeeld steenmarters, zwarte specht), eventueel dassenburchten en vleermuiskolonies; voor ongewervelden alleen bijzondere soorten;
 - * indicatorsoorten voor milieuecondities en levensgemeenschappen;
 - * functies van het gebied, (fourageer-, rust-, broed-, doortrekken/of overwinteringsgebied) in het bijzonder de functie van de vennen;
- ontwikkelingspotenties: de gesteldheid van de vegetatie in relatie tot het milieu en de mogelijke vergroting van de natuurlijke rijkdom.

De biotische kenmerken moeten gerelateerd worden aan abiotische kenmerken en antropogene factoren, zoals het huidige en toekomstige bemestingsniveau en het beheer.

c. Cultuurhistorische kenmerken

Een beschrijving van de in het landschap aanwezige kenmerken die het gevolg zijn van vroegere cultuurperiodes zoals: kavelform en -patroon, de aanwezigheid van oude cultuurdekken (bijvoorbeeld plaggenbodems), wegen- en waterlopen en hun patroon, oude boerderijen en bedrijfsgebouwen, de landschapsstructuur en het landschapskarakter van "de Haar".

d. Landschap

Een beschrijving van visueel-ruimtelijke kenmerken, relaties daartussen, dynamiek in de tijd. Dit in verband met de aanwezigheid van zowel jonge heidebebossingen en ontginningsgronden, als eeuwenoud kampenlandschap met reliëf- en schaalbepalende verdeling van esgronden, groenlanden, houtwallen en bosjes.

e. Huidig bodemgebruik

8 Zie ook inspraakreacties 8, 9, 10, 12 en 15, bijlage 4.

Een beschrijving van de functies die het studiegebied op het moment vervult ten aanzien van natuurbehoud, bosbouw, landbouw, recreatie, verkeer en wonen:

- verwijzing naar een beheersplan, bedrijfsplan en
- vermelding van de openstellingsregeling voor de recreatie, huidig recreatief (mede)gebruik naar vorm, spreiding en intensiteit, specifieke voorzieningen en
- huidig landbouwkundig gebruik met verdeling van gebruiksvorm (in ha of %), gebruik van bestrijdingsmiddelen, bemesting.

f. Autonome ontwikkeling

Voor de beoordeling van de gevolgen van de realisering van het complex volgens de verschillende uit te werken alternatieven is niet alleen de bestaande toestand van het milieu van belang, maar vooral ook de te verwachten (autonome) ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit niet zou worden ondernomen (zie ook 5.2.). Te denken valt hierbij aan ontwikkelingen in de bosbouw, de recreatie en op het gebied van mestwetgeving[9].

Het is van belang het kaartmateriaal bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu te presenteren op een afhankelijk van het beschouwde aspect voldoende gedetailleerde schaal.

De aanwezigheid van gevoelige en kwetsbare objecten (zoals het Schijvenveld en het Hellecaterveld e.d.) in het studiegebied verdienen bij bovenstaande beschouwing bijzondere aandacht [10].

9 Zie ook inspraakreactie 13, bijlage 4.

10 Zie ook inspraakreactie 10, bijlage 4.

8. BESCHRIJVING VAN DE GEVOLGEN VOOR HET MILIEU

Het MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de beschreven alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven"* (art. 41 j, lid 1, sub e van de Wabm).

8.1 Algemeen

De milieugevolgen zullen per alternatief verschillen. Zowel positieve als negatieve gevolgen voor het milieu dienen per alternatief en per aspect in het MER te worden aangegeven.

De te verwachten effecten dienen steeds te worden gerelateerd aan de bestaande toestand en de te verwachten ontwikkeling van het milieu.

In het MER zal moeten worden aangegeven welke methoden en eventueel welke modellen zijn gehanteerd bij het maken van voorspellingen en welke mate van betrouwbaarheid aan deze methoden kan worden toegekend. In dit verband wijst de Commissie op de reeks Voorspellingsmethoden m.e.r. die in opdracht van de Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw en Visserij is samengesteld.

8.2 Geomorfologische gesteldheid en bodemgesteldheid

De beschrijving van de effecten in het studiegebied als gevolg van:

- veranderingen in de geomorfologische gesteldheid, door bijv. het opwerpen van heuvels, bezanden, egaliseren, afvlakken of het aanbrengen van taluds, het aanbrengen van gebiedsvreemde materialen (om welke hoeveelheden gaat het?);
- veranderingen in bodemlagen en bodemopbouw (bijvoorbeeld ten gevolge van (diep)ploegen van de bouwvoor/teeltlaag, grondverzet) welke kunnen leiden tot veranderingen in bodems met cultuurhistorische waarde (esgronden) en in de waterhuishouding;
- veranderingen in samenstelling van de bodem, als gevolg van toe/afnemende mineralisatie, bemesting, het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

8.3 (Geo)hydrologische gesteldheid (grond- en oppervlaktewater)

- veranderingen in het hydrologisch systeem, zowel wat betreft kwaliteit als kwantiteit, als gevolg van cultuurtechnische maatregelen t.b.v. aanleg en beheer; in het bijzonder moet aandacht worden gegeven aan het effect van hydrologische ingrepen (drainage, ophoging) op de (grond)waterhuishouding van de vennen. Om aan te kunnen geven hoe deze effecten zich ten opzichte van elkaar verhouden, verdient het aanbeveling dat er inzicht bestaat in de waterbalans. Ook de effecten die betrekking hebben op het waterregime van de belendende natuurgebieden,

